

MARIK SÁNDOR

Üstökösként érkezett a nemzetközi operavilágba

Budai Livia: „Büszke vagyok arra, hogy magyar vagyok!”

Énekelt már a Vatikánban a pápa előtt, Tokióban a japán császári család rezidenciáján, Belgiumban a királyi palotában. Ám színpadon érzi magát igazán elemében, akár nagy koncerttermekben két-háromezer fős közönség előtt, akár otthonos, kis operaházakban. London, New York, Párizs és sok más város zeneértőinek szívesen látott vendége. Budai Livia (Livia Budai-Batky) operaénekes, magánénekes, a Pro Cultura Hungarica díj kitüntetettje. Külföldi pályafutása alatt három földrészen vált ismertté. Nyíregyházáról indult a közönség meghódítására.

– *Üstökösként érkezett a nemzetközi operavilágba 1978-ban, amikor pályája elején jelentősebb előzmények nélkül meghívták Londonba, a híres Covent Gardenbe, Verdi Trubadúrájának Azucena szerepére. Hogyan történt?*

– Többféle válasz adható: lehet szerencse, jókor voltam jó helyen, mert nem volt elérhető másik nagy sztár, vagy éppen olyan ember volt döntési helyzetben, aki már hallott énekelni. Remélem, ez utóbbi az igaz! A lényeg: a Királyi Operaházban Jelena Obrazcova és Carlo Bergonzi, az időszak két világsztárja volt a meghirdetett főszereplő, azonban néhány nappal a bemutató előtt kiderült, hogy Obrazcova nem tud fellépni. El lehet képzelni, hogy a váratlan szituációban a vezetőség milyen izgalommal kereste a megoldást, ki lehetne a „beugró”, aki ismeri a szerepet, hol van éppen, szabad-e egyáltalán. Tudtak korábbi előadásaimról, és a közelben voltam, így lettem esélyes. Friss szerződés kötött a Német Zenei Színházhoz Gelsenkirchenben, de nem gördítettek akadályt fellépésem elé. Londonban próbát énekeltem, és rögtön megszületett a döntés: szombaton én leszek Bergonzi partnere. Ilyenkor mindig felfokozott a közönség és a szakma érdeklődése, kiemelkedés vagy végzetes bukás egyaránt bekövetkezhet. Az én esetemben az előadás tapsviharral zárult. Néhány nap múlva elkezdtek érkezni a meghívások ismert, nagy operaházaktól. Akkor és ott alapozódott meg a nemzetközi karrierem.

– *Gyakori az, hogy egy világsztár szerepét másnak kell átvenni a premieren?*

– Nem gyakori, ám előfordul. A „jobb helyeken” készülnek az eshetőségre, de a legnagyobb művészek ritkán mondanak le fontos fellépést. Nagyon vigyáznak az

Budai Livia az Operaház arcképcsarnokában

erőnlétükre, a hangjukra, hiszen létkérdés, hogy megbízhatóan tudjanak eleget tenni vállalásuknak, a szerződésüknek. Ebből aztán mindenféle furcsaságok következnek. Van, aki már az előadást megelőző napon meg sem szólal, nehogy gond legyen a hangszálaival. Mások nem esznek, legfeljebb valami speciális turmixot fogyasztanak. Az ital valóban veszélyes – és itt nem az alkoholra gondolok, mert egy pohár kelle-ténél hidegebb víz is bajt okozhat. Az én esetemben adottság vagy szerencse, de nem vagyok érzékeny, ugyanúgy élek premier előtt, mint a hétköznapokon; a hangom még nem hagyott cserben soha. És ha már itt tartunk, szerencsés vagyok a bőrömmel is: az arcom jól bírja a sminket, pedig azzal szintén sokan bajlódnak. A sminkesek szívesen dolgoznak velem, tudnak alkotni...

– *Az énekhangja mezzoszoprán. Hálás a sorsnak ezért a hangért?*

– Ha egyetlen szóval kellene válaszolnom, azt mondanám, hogy igen. Mert mezzoszoprán operaénekesként örömmel élem meg a karrierem immár ötven éve, és ez nagy ajándék. Ha bővebben válaszolhatok, akkor is igent mondok, mert a lényeg mindig a részletekben rejtőzik.

– *Például milyen részletekről lehet szó?*

– A mezzoszoprán a szopránál mélyebb, az altnál magasabb hangterjedelmű, tehát ez a női középfang. De lényeges, hogy hangszíne a szopránál valamivel „sötétebb” is legyen, és szerencsés, ha bársonyos hangzású. Csak érzékeltetésképpen: előnyös, ha a színpadon a mezzoszoprán énekes hangja nem ugyanolyan, ha királynőt vagy koldust énekel. A szakma megkülönböztet koloratúrt, lírai és drámai mezzót, de szerintem az a legfontosabb, hogy a néző/hallgató számára kellemes és a helyzethez illő legyen. Nagy kérdés az évek múlása, hogy a fiatal hercegisasszony-, királynő-szerepek után még hány évig maradhat aktív az énekes, hogyan tud megfelelni a későbbi nagy karakterszerepekben, színvonalasan alakítja-e például Klütaimnesztra királynét az *Elektrában*, az idős grófnőt a *Pikk dámában* vagy Kabanichát, „a pokol anyósát” Janáček *Katya Kabanova* című operájában. Nekem részem lehetett ezekben.

– *Teljes repertoárja hetvenegy szerepet sorol fel. Hogyan kell ezt elképzelni, „fejben tartja” mindet?*

– Tudni kell mindet, ez kétségtelen, de a ritkábbakhoz kell egy felújító próba. A versmondáshoz lehet hasonlítani. Ha valaki szereti a verseket, netán előadóművész és abból él, akkor nem csodálkozunk, ha „fejből” tud 200–300 költeményt. Gondolom, javarészt álmá-

A Pro Cultura Hungarica kitüntetés átadása után hazánk ottawai nagykövetségén

A pokol anyósa szerepében (Janáček, *Katya Kabanova*)

ből felébresztve is tudja, de ha nem gyakran mondott versről van szó, fellépés előtt átnézi. Hasonló az operanékes helyzete, csak kissé bonyolultabb, mert általában nem egyedül van a színpadon, legtöbbször egy történet részese, sok mindenhez kell alkalmazkodni. Nehezíti a dolgot, hogy például egy két-három órás operában szélsőséges esetben a mezzónak lehet – mondjuk – kétszer, háromszor öt-tíz perce a színpadon, egyébként készenlétben vár, és még nem is énekelhet, hogy formában tartsa a hangját. Ehhez elengedhetetlen a tapasztalat, a gyakorlat. Én például képtelen lennék ülni az öltözőben vagy sétálni a kulisszák mögött. Ezért aztán kötök, horgolok. El lehet játszani a gondolattal, milyen jól mutat (az öltözőben) Amneris, Egyiptom királyának lánya, amint teljes pompájában kötöget...

– *Vannak azért hosszabb szerepek is. Az ilyeneket kedveli jobban, vagy a rövideket?*

– Számomra nem ez a kérdés, én minden szerepemet kedveltem. A lényeg az, hogy egy komoly befektetéssel megtanult hosszú szerepet hányszor játszok el. Színpadon lenni jó, még jobb, ha nem órállóként macskásodik a lábam, hanem zajlik az élet. Az az igazán kegyetlen dolog, ha egy darabot, amelyben terjedelmes szerepem van, egyszer tűznek műsorra. Volt már ilyen. Például Párizsban énekeltem Prokofjev operáját, *A tűz angyalát*. Gyönyörű, tartalmas szerep, sok befektetéssel lehetett megtanulni. Egy vagy talán két alkalommal tűzték műsorra. Ha viszont – tegyük fel – több mint kétszázszor, mint Amnerist vagy Ebolit, akkor azt lehet és érdemes javíthatni. Hozzáteszem: nekem nem unalmas a sokadik előadás, mert kidolgozom az apró részleteket. Az közismert, hogy általában nem a premier a legjobb előadás, hanem a második, harmadik, mert közben összezsírozódik a társulat. Amikor erről beszélünk, el kell mondanom, az én előbb említett „kétszázasaimat” nem egy helyen, hanem Európa és az Egyesült Államok jelentős színpadjain játszottam. Ráadásul Eboli szerepét német, olasz és francia nyelvű előadásokban egyaránt.

– *A következő kérdésem az lett volna, hogy ha már mind a 71 szerepét nem tudjuk felsorolni, válasszunk ki hármat, de erre a választ, ha nem is konkrét kérdésre, megadta: mindegyik Verdi operáihoz kötődik, Aida, Trubadúr, Don Carlos. Mondana még másik hármat, más szerzőktől?*

– Nem kell sokat gondolkodni: Ponchielli *Giocondájából* Laura, a genovai nő; Saint-Saëns *Sámson és Delilájából* a papnő Delila, Bizet *Carmenjéből* a cigánylány Carmen. Mind változatos, érdekes szerep.

– *Van-e olyan szerep, amelyet pályafutása alatt szeretett volna elénekelni, de valamiért nem sikerült?*

Amneris szerepében (Verdi, *Aida*)

Eboli szerepében
(Verdi, *Don Carlos*)

– A *Parasztbecsület*ből Santuzza szerepét, színpadon. Magyaráztaként hozzáteszem: alapvetően magánénekesként tartanak számon, de köztudott rólam, hogy színpadon szeretek játszani. Santuzza áriáját „önmagában” énekeltem már, de szerettem volna, ha az egész *Parasztbecsület* részeként, a teljes opera keretében történik. Úgy érzem, nemcsak az áriát tudom jól elénekelni, hanem a szerep is illik az alkatomhoz, temperamentumomhoz. Nagy a valószínűsége, hogy ez már csak egy be nem teljesült álom marad.

– *Előfordult, hogy valamely művet kedve ellenére kellett elénekelnie?*

– Mielőtt az ember igent vagy nemet mond egy felkérésre, jól meg kell fontolnia a választ, az nem lehet csupán kedv kérdése. „Jobb helyeken” egyébként nem ajánlanak alkalmatlan szerepet, az ilyesmire figyelnek. Ha egy feladat nem az én természetes hangmagasságomnak, nem az én torkomnak való, nem vállalom el, nem szabad kockáztatni.

– *Sorra vettük kedvenc szerepeit. Beszéljünk a partnereiről is!*

– Sok érdekes történetet lehetne elmondani, hiszen a sztárok körül mindig izzik a levegő, de pletykálni nem akarok. Nem tudom, hogy egyik-másik miért nem mértéktartóbb, miért kínlódik például egy híres tenor már baritonszerepeket énekelve, vagy miért hordja fenn az orrát, keresztülnézve a stábon. Holott az opera csapatmunka, kellene a többiek is egy-egy kiemelkedő sikerhez. Mindhárom nagyhírű tenor partnereként énekeltem, például José Carrerasszal a *Don Carlos*-ban Ebo-liként, Plácido Domingóval az *Aidá*-ban Amnerisként, Luciano Pavarottival a *Trubadúr*-ban Azucenaként. Még ma is felvillanyoz, ha rájuk gondolok! Van miért szeretni mindegyik nagy énekest, és van miért nem szeretni; de a világhírű művészek már csak ilyenek. Domingóra emlékszem legszívesebben. Talán azért, mert amikor egy alkalommal együtt énekel- tünk, azt mondta az előadás után: „... ha ne adj Isten, egyszer elvesztenéd ezt a gyönyörű hangod, színésznőként is megélhetnél az egész világon!” Jó régen volt, valami- kor 1981-ben Münchenben, de megjegyeztem, jóleső érzés. A hangom szerencsére nem vesztettem el; szerepelni pedig azóta is szeretek.

– *Hogyan vélekedik a hölgyekről? Kik voltak hatással az ön szakmai életére?*

– Szép emlék a drámai mezzoszoprán Jelena Obrazcova. Nemcsak azért, mert pályám egyik fontos sikerét közvetve neki köszönhetem – helyette léptem fel –, hanem azért is, mert ő szintén szerette operahőseit színészi eszközökkel megjeleníteni. Lenyűgözően énekelte Amnerist, amely nekem is kedves operaszerepem volt. Kedvelte Budapestet, előfordult, hogy kisebb honoráriumért is eljött, mint ami megillette volna, de az Opera lehetőségei akkor csak annyit engedtek meg. Tudtommal ő volt az első orosz operaénekesnő, aki Bartók Béla *A kékszakállú herceg vára* című operájában magyarul énekelte Judit szerepét 1985-ben, Budapesten. Sokra becsültem nagy munkabírásiért. Megemlíteném a szoprán Mirella Frenit, aki Modenában született, csak-

Dedikált emlékkép Ebo-liként José Carrerassal

úgy, mint Pavarotti. Pályájuk kezdetén sokat gyakoroltak együtt. Híresen vigyázott a hangjára, sok felkínált szerepet visszautasított. Az új évezredben nem vállalt fellépéseket, fiatal énekeseket tanított mesterkurzusokon. Egész életében Modenában élt, csak programjai idejére hagyta el szülővárosát. Montserrat Caballé világhírű katalán szoprán szintén egy „beugrás” átütő sikerével szerzett világhírnevet 1965-ben, amikor a New York-i Carnegie Hallban elénekelt Donizetti *Lucrezia Borgia* című operájának főszerepét. Becsülöm, mert hírneves énekesként sok jótékonyági célú rendezvényt támogatott.

– *Ennyire szép a kép? Semmi konfliktus, kellemetlenség?*

– Probléma abból adódhat, ha az énekes – különösen, ha egyébként ismert, nagy művész – nem tudja elég jól tolerálni, hogy most nem ő a főszereplő, hanem egy kisebb szerep az övé. Nekem is volt ilyen kellemetlen esetem egy orosz művésznővel, aki korábban sokszor játszott királynőt ugyanabban a darabban, amiben most éppen rabszolda volt és én a királynő. Csakazértis ékszerekben lépett fel, ami egy rabszolda esetében elég furcsa. Sokszor nem követte a rendező utasításait, nagy termete révén igyekezett eltakarni engem, minduntalan elém lépett, nyilván el sem tudta képzelni, hogy nem ő van a központban. Az ilyesmit nehéz helyrehozni, de tudni kell „kezelni”. Gondolom, később nem sokszor hívták meg.

– *Minden világsztárral a színpadon találkozott, a fellépések alkalmával?*

– Javarészt igen, hiszen az általam különböző helyeken játszott több mint hetven műben több száz művész énekelt a bő négy évtized alatt, tehát sok nagy énekessel találkoztam az előadások révén. De nemcsak a „hivatalos” kőszínházakban. Lehetőséget jelentenek a találkozásokra az ismertebb operafesztiválok. Vannak alkalmi fesztiválok, mint például Japánban a cseresznyevirágzás idején. A nagy társulatok időnként vendégszereplésre utaznak távoli földrészekre, gyakran sok szereplővel, több előadással, több hétre. Említésre méltóak a különböző gálák. Előfordul, hogy városok, nagy cégek jubileumukra vagy kiemelkedő eseményükre ismert személyiségeket hívnak meg, és erre kiváló lehetőség az operaválogatás. Én néha érdeklődésből vállaltam gálát, például így jutottam el Ázsiába. Ilyenkor nap közben a szabad idejét mindenki maga osztja be. Vannak, akik napoznak, esetleg söröznek, mások várost néznek, híres helyeket keresnek fel, múzeumokba, templomokba látogatnak, amire koncertszezomban soha nincs idő. Mindig igyekeztem társakat toborozni az ilyen lehetőségekhez.

– *Nemcsak híres művészekkel állt kapcsolatban, hanem varázslatos helyszíneken is járt. Milyen benyomásai maradtak meg ezekről?*

– Ha beszélgetünk, Londonban mindenki a Covent Garden nevet jegyzi meg, holott az egy szórakoztató negyed. A számomra fontos helyszín pedig ennek egy épülete, a Royal Opera House (Királyi Operaház). Innen indult a nemzetközi pályafutásom. Az ezredfordulón átalakították, bővítették, megszépítették. Fő eladótermében valami-

Fricka szerepében (Wagner, *Walkür*)

vel több mint 2200 vendég foglalhat helyet, és mindig sok közöttük a hozzáértő, művelt zenebarát. Az ilyen szép épületeket azért szeretem a színpadról is szemügyre venni, mert olyan oldalukat mutatják, amelyeket például a nézők nem látnak, mert háttal ülnek, és a világítás sem nekik kedvez. Jó lenne fényképeket készíteni ilyen perspektívából is. New York, Metropolitan (MET) a másik emblemikus helyszín. A Broadway eredeti épületét felfalta az ingatlanpiac, de mielőtt lebontották, felépítették az újat. A búcsúgála és az avatógála ugyanazon a héten volt 1966 áprilisában. A mostani csili-vili mindent tud, amit tudni kell a kor színvonalán. Egy-egy előadásra 3800 jegyet értékesítenek, szezononként általában 220 előadásra, a bevételekből és a támogatásokból lehet önfenntartó, független. A MET méröldkő: aki itt jelentős szerepben sikerrel mutatkozik be, karriert indíthat. Pavarottinak, Domingónak is a Metropolitan hozta meg a világhírt. Az operabarátok nyilván észreveszik, hogy a MET milyen gyorsan hasznosítja a technikai újdonságokat: már kilencven éve lehetett hallgatni élő rádióadásokat, negyven éve nézhetünk élő televízióközvetítéseket, huszonöt éve pedig műholdas adásokat, amelyekbe a világ minden tájáról élőben kapcsolódhatnak be az érdeklődők, az előfizetők. Ezek alapvetően járulhatnak hozzá az opera minőségi élményéhez, népszerűsítéséhez. Persze ma már Európában is több ilyen van.

Fenéna szerepében (Verdi, *Nabucco*)

– *Hogyan vélekedik a kisebb játszóhelyekről?*

– Imádom a kis ékszerdobozokat, elsősorban Olaszországban. Egyszer volt egy gyönyörű sorozat: Verdi *Parsifalját* adtuk elő koncertszerűen Bologna, Firenze, Modena, Torinó, Verona színházaiban – felejthetetlen élmény. Ilyen helyeken nagyon szerettem énekelni. Elsősorban a nézők közelsége, a közönség hozzáértése párosul a többnyire régi épületek hangulatával. Párizsban a Palais Garnier a szívem csücske, szeretem megfigyelni a sok érdekes részletet, a szobordíszeket. Tervezője megérdemli, hogy az épület a nevét viselje. Monte Carlo fellépőhelyei a hagyományos színházi világot ötvözik a gazdagsággal. A német operára újra érdemes figyelni, egyfajta apály után feljövőben van, ismét számottevőek az új művek. Érzékelhető, hogy igyekeznek visszaszerezni a német operák hagyományos tekintélyét. Kevesen tudják: a németeknél most csaknem annyi operaszínpad működik, mint a világ többi részén összesen, több mint száz, köztük olyanok, mint a hamburgi, a dortmundi, a müncheni, a három berlini. A *Ring* reneszánszát éli, Wagner, Weber hódít.

– *Említette, hogy német, olasz és francia nyelven is énekel. Hogyan sajátította el ezeket?*

– Ez érzékeny téma. A nemzetközi karrier feltétele, hogy az énekes több nyelven beszéljen. A különböző művek előadása ma már többnyire az eredeti nyelveken történik. Mindig szerettem tudni, mit éneklek, sőt nemcsak azt, hogy mit, hanem azt is, hogyan, milyen hangulatú környezetben. Örülök, bánkódok, repesek, gyászolok? Manapság sokszor elnézem a nálunk tanuló és magyar nyelvű darabokat éneklő fiatal

művészeket. Előfordul, hogy abszolút hibátlan a produkció, csak éppen nincs lelke. Betanulta, de nem éli meg. Ez nekem sohasem passzolt, de a hetvenes években magam is átéltem: Németországban volt az első külföldi szerződésem, és nem tudtam németül.

– *Hogyan oldotta meg? Tanárral, erőltetett menetben kezdett tanulni?*

– Egyáltalán nem. Éjszakákon át szótárastam a német nyelvű szövegeket, állandóan szólt a rádió, ha nem is értettem, mit mondanak, érezni akartam a nyelv harmóniáját. Kerestem ismerőst, aki elmondta, miről szól a darab, mit kell tudni a környezetéről, a háttéréről, a kapcsolódó történelmi tényekről. Tehát az aktuális szerepemre építkeztem. Elég hamar elkezdtem németül beszélni, akkor is, ha tudtam, hogy nyelvtani szempontból még nem tökéletes a mondandóm – gyakorlás nélkül nem megy. Bizonyos mértékig szerencsém volt a jó nyelvérzékemmel. Könnyen tanultam, megjegyeztem a már hallott dolgokat. Hasznos volt, hogy német nyelvi környezetben éltem. A televízión német nyelvű filmeket néztem, eleinte segített, ha feliratos volt, később inkább kikapcsoltam a feliratot, csak az eredeti hangra figyeltem. Ha már nem mosolyogták meg a németemet, elkezdtem a franciát fejleszteni, amihez volt egy kis alapom a középiskolából. Amikor pedig jöttek az olasz darabok, az olaszországi vendégszereplések, elkezdtem az olaszt. Ez már könnyű volt, mert járt útja volt a gyors és praktikus tanulásnak. Egyébként nem igaz, hogy a német nyelv nehéz. Nem sok szabályon alapul, és ami a legfontosabb, alig vannak kivételek. A viccek sem olyan csavarosak, mint nálunk. A magyar nyelvben is a szabály alóli eltérések, a szinonimák, a többjelentésű szavak nehezítik meg a tanulók életét. Amikor a számítógépekkel elérkezett a mindent előntő angol, azt sem lehetett kihagyni. A muzáj nagy úr! Természetesen nem mondom azt, hogy anyanyelvi, vagy a nagy írók, műfordítók szintjén kell tudni a nyelvet az énekesnek, de a darabban előforduló szavakkal, kifejezésekkel fontos tisztában lenni. Kedvenc példám francia: nem mindegy, hogy azt mondja, *poison* vagy *poisson*. Előbbi mérget, utóbbi halat jelent. Ha azt éneкли, hogy a szívét járja át a hal, nem pedig, hogy a méreg, az nagyon kínos. Pedig leírva csupán egy betű a különbség...

– *Ha az interneten beírom a nevét a keresőbe, a bön-gésző most is elég sok újságcikket, videót ajánl fel. Mit szolt a kritikákhoz? Olvassa egyáltalán?*

– Eleinte megörültem, gyűjtöttem is a cikkeket, lapkivágásokat. Később nem mindent tettem el. Itthon anyukám őrizte, ami a kezébe került, ha már egyáltalán írtak rólam a lapok. Az úgynevezett kritikákat meg kell tanulni olvasni, nem szabad mindent készpénznek venni. Talán a zenei szaklapok lehetnek mértékadók. Nem túl nagy befektetéssel meg lehet tudni, hogy melyik médium véleményére érdemes adni. És ez oda-vissza igaz. Olvastam olyan dicséretet a fellépésemről, hogy már csak a babérkoszorú hiányzott, miközben tudtam, hogy az előadás „vonal alatti” volt. Talán nem túlzás, hogy én vagyok saját magam legszigorúbb kritikusa. A jó kriti-

A hamburgi *Opernglas* Magazin címlapján

ka segít, abból lehet tanulni, sajnos az ilyen nagyon ritka. Volt még egy szempont a pályám elején: ha mértékadó helyen jó kritika jelent meg, azt későbbi referenciának érdemes volt eltenni. Ha viszont rosszindulatú, igazságtalan „kritika” jelent meg, az mindig bosszantott.

– *Miközben operaszerepeinek címei nem férnek el egy nyomtatott papírlapon, a bakelit vagy CD-lemezeinek sora rövid. Vajon miért?*

– Nem véletlen. Szeretem a szakmai életemet közönség előtt élni, színpadi ember vagyok. Egyszer próbát is tehettem: hozzájutottam egy '96-os hamburgi *Aida*-előadás élő felvételéhez. Amikor meghallgatom, érzem az átfűtöttséget, a levegő sisetegését, még most is libabőrös leszek. Aztán elindítottam a lejátszóban a „tökéletes” stúdiófelvételt, és nem jött a csoda. Éreztem, hogy minden hang a helyén van, de... Ugyanez van a felvételnél: nem mindegy, hogy csillogó szemeket látok, együtt lélegzem a közönséggel, vagy ülök/állok a négy fal között x darab mikrofonnal szemben, fülhallgatókkal a fejemen, és próbálok úgy tenni, mintha jó lenne – ez nem az én világom. Annyira kifinomultak a hangfelvételek, hogy az már egy külön szakma, ide-oda rakni a sávokat, javítani a hibákat (manipulálni a felvételeket...). Jó, tudom, így lehet a kor színvonalán álló felvételeket előállítani, de én ezt már nem szeretném, legalábbis nem nagyon kezdeményezem. Még egy koncertfelvétel hagyján...

– *Beszélgünk a kezdetekről, a családi életéről. Esztergomban született, hogyan lett nyíregyházi?*

– Édesapám építészmérnök volt, de az ötvenes évek elején nem sok megbízás akadt, ezért átképezte magát útépítő mérnöknek, mivel arra volt igény. A család költözött a munkák közelébe. Mindössze néhány hetes voltam, amikor Esztergomban fektettek le, és Szolnokon ébredtem föl, mit sem tudva a változásról. Mire iskolába kellett mennem, már Nyíregyházán éltünk, amely tetszett. Nagyon szép helyen laktunk a belvárosban, a megyeháza mellett, az egykori halászcserda fölött. Ott járt a villamos, a kisvonat, és gyalog mehettem a szomszédos iskolába. Sóstó már akkor is gyöngyszem volt. Szerencsére nem kellett tovább költöznünk, a nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnáziumban érettségiztem. Apukám a Közúti Építő Vállalat főmérnökeként ment nyugdíjba.

– *Milyen útravalót kapott a családjától?*

– A családjunk szerény polgári életet élt. Apukám sokat dolgozott, jól keresett. Úgy vélte, jobb, ha anyukám egy ideig nem megy vissza a munkahelyére, hanem a

Budai Livia tíz ariát tartalmazó CD-lemeze

A Budai-család

két lányról gondoskodik és melegen tartja a családi tűzhelyet. Ezért otthon mindig nyugalom volt. Édesapám sokszor és szívesen hallgatott zenét. Wagnert, de leginkább Verdit – nem tudom, hogyan szerezte be akkoriban a lemezeket. Annyiszor hallottam egyes műveket, hogy megtanultam. Sok esetben a teljes szöveget, eredeti nyelven. Az eszembe sem jutott, hogy valaha énekes lehetek, inkább balett-táncos, pontosabban balett-tanár vagy színésznő szerettem volna lenni. Az egyikhez duci voltam, a másikhoz a szemem nem állt jól. Anyukám végül mégiscsak beíratott balettra Molnárné Maresh Lili nénihez. Azt mondta, ha nem is lesz belőlem táncos, jobb lesz a mozgásom, javul az egyensúlyérzésem, amivel

A *Hattyúk tava* bemutatója előtt

az egyik szemem hibája miatt állandó gondjaim voltak. Igyekeztem, a vizsgán, amit a Móricz Zsigmond Színházban tartottak, elég jól eltáncoltam *A hattyú halálát*. A sors azonban közbeszólt: kifordult a bokám, hamarabb, mint ahogy kibontakozhattam volna. Szenvedés volt begipszelt lábbal ágyban tétlenkedni. Tizenhét éves voltam!!! Gondoltam, kiadom én a felgyülemlett energiám, és rázendítettem teljes hangerővel apukám kedvenc áriáira, úgysem hallja senki. De hallotta. Este átjött a szomszédunk, Veczán Karcsi bácsi – tekintélyes tanárember –, hogy a szüleimnek szóvá tegye, egész nap bömböltetem a lemezjátszót. Amikor megtudta, hogy be sem volt kapcsolva, én „zajongtam”, azt mondta, az egy új helyzet. Ajánlotta: amint lehet, anyukám vigyen el az akkori nyíregyházi szaktekintélyhez a zeneiskolába, Áginé Bocskai Ibolya énektanárhoz. Jó ötlet volt, jó kezekbe kerültem. Később, amikor elmondtam, hogy milyen későn, tizenhét évesen kezdtem hivatalosan éneklést tanulni, általában nem akarták elhinni. Amikor 1968-ban meghirdették a televízióban a *Ki mit tud?* kulturális tehetségkutató műsor negyedik szériáját, anyukám beíratott. Közrejátszhatott ebben, hogy az első *Ki mit tud?*-on nyíregyházi volt a közönség kedvence, „a kis bűvész”, Gloviczki Péter, ő lett az egyik győztes. A megmérettetésre az esélytelenek nyugalomával mentem, ráadásul nem énekelhettem azt, amit szerettem volna, Eboli hercegnőt a *Don Carlos*-ból. Kárpótlás, hogy aztán Eboli végigkísérte az életemet, sok szép sikert értem el vele.

– *Miért szerette volna éppen azt az áriát?*

– Mert ez egy nehéz ária, olyan hangmagasságokat kell átfogni, amit nem mindenki tud. Én pedig tudtam.

– *Hogyan zárult a Ki mit tud?*

– Az opera kategóriában Kincses Veronikával végeztünk az élen. Lehetőséget kaptunk, hogy a Zeneakadémián tanuljunk, persze „rendes” felvételi után. Megcsillant a cél, hogy operaénekes lehetek. Milyen érdekes az élet: egy bokaficam megváltoztathatja az ember életét. Az Akadémián erős évfolyamon tanultunk, többek között Pászthy Júliával, Ötvös Csillával, Lugosi Melindával, Sass Szilviával. Később mindenki sikeres lett. Én nem éreztem jól magam az Akadémián, elfogyott az önbizalmam.

Ha nem nyertem volna közben versenyeket abbahagyom, vagy elsikkadok. A külföldi versenyekre eljutni nehezebb volt, mint azokat ott megnyerni. Jellemző volt a szófiai verseny: nem engedték, hogy a legjobb számaim valamelyikével induljak. Sokáig kerestem az okokat, míg nem rá kellett jönnöm: nem mindig csak a tiszta teljesítmény a lényeg. Voltak más szempontok is, amiről nyilvánosan nem nagyon beszéltek, de azért jó eséllyel érvényre juttatták. Rendre kijátszották egymás ellen az énekeseket. A nagyvárosban majdnem mindenkinek van egy ismerőse, akinek szintén van egy ismerőse. Nagy lobbizások történtek. Tanulságos volt az Erkel énekverseny, ami akkor a legnehezebb megmérettetésnek számított Magyarországon. Kimondottan jól szerepeltem, meg is nyertem. Utóbb tudtam meg, a hazai zsűritagok másnak szánták az első helyet, csakhogy a külföldi zsűritagok mellettem döntöttek, ráadásul az elnök azt mondta, nem hajlandó aláírni a jegyzőkönyvet, ha azon győztesként nem az én nevem szerepel. A botrányt már nem vállalták a hazai potentátok.

– *Az Akadémiáról az operaénekes szakon végzettek – így ön is – „egyenes ágon” kerültek az Operaházba. Ott milyen tapasztalatokat szerzett?*

– Négy évig voltam az Operaház művésze, de nem váltak valóra az álmaim. Az Akadémiához hasonlóan sok minden a kapcsolatokon múlt, ami nekem nem volt. Ráadásul a modorom sem mindenkinek tetszett, „ami a szívemen, az a számon” stílusban mindig őszintén megmondtam a véleményem, már pályakezdőként. Volt egy valós gond: abban az időben itthon több volt a diplomás művész – az énekes is –, mint amennyinek értelmes elfoglaltságot tudtak adni. Ezért sokan nem jutottunk ötről a hatra. Amikor bejelentettem, hogy szeretnék elmenni, nem engedtek, azt mondták, várjam ki a sorom. Akkor elkezdtem más irányban tájékozódni. Fordulópontot jelentett az életemben, hogy igen fiatalon férjhez mentem. Párom járatos volt a kulturális életben, több nyelvet beszélt, fordítóként dolgozott. Bízott bennem, közösen találtuk ki, hogy kár elpazarolni a legjobb éveket a „második vonalban”, nyugaton nagyon sokkal jobbak a lehetőségek. Kapcsolatokat kerestünk, és amikor 1976-ban a Szombathelyi Szimfonikusokkal Grazban vendégszerepeltünk – Verdi *Requiem*jét adtuk elő –, titokban elmentem meghallgatásokra Bécsbe, igyekeztem újabb referenciákat szerezni. Nem voltam teljesen ismeretlen, általában tudtak magyarországi és bulgáriai díjaimról, sőt ezek alapján kaptam meghívásokat is. Külföldön már énekelhettem Azucenát, Carment, Amnerist, ezek itthon szóba sem jöhettek. Tehát ekkor találkoztam a gelsenkircheni operatársulat egyik vezetőjével, aki éppen mezzoszoprán énekest keresett. Egy kisebb, de a szakmában elismert színházról volt szó – el tudtuk képzelni a közös munkát. Aztán amikor itthon újra keresztbe tettek, fogtam a bőröndömet és – hivatalos engedélyek nélkül – párommal nekivágtunk a nagyvilágnak. 1977-et írtunk, akkori szóhasználattal disszidáltunk.

– *Hogyan fogadta az új társulat?*

– Csodabogár voltam a „keleti blokkból”, bár konkrétan azt nem mondták, hogy a vasfüggöny mögül. Kemény alapozással kezdtem, miközben egyedül maradtam, mert házasságunk zátonyra futott. De fiatal voltam, eltökélt. Nem sokkal később jött a váratlan meghívás Londonból, amely nagyot fordított az életemen. Három év után meghívást kaptam Münchenbe, ahol már indulásként kedvenc szerepemet, Ebolit

énekelhettem, és ezzel nyert ügyem lett. Tíz évig szerveztem az életemet a bajor nagyvárosból, az első hármat a társulat tagjaként, majd a világjáró művészek életformáját, a „szabadúszást” választottam. Hétköznapi megfogalmazásban ez egyéni vállalkozó művész jelent.

– *Ez miért jó megoldás?*

– Ha a művész szempontjából nézzük azért, mert szabad, maga dönthet arról, hogy mikor, hol, mit énekel, ha társulati tag, akkor ott és azt, amit ráosztanak. Nagy különbség. A színházi vezetésnek ez azért jó, mert szabadabban tervezhet, például olyan műveket is műsorra tűzhet, amihez nincs a társulatnak megfelelő tudású vagy kiemelkedő művésze. Meghívnak egy-két nemzetközi sztárt, húzó nevet, akikre biztosan megtelik a teátrum, garantált a siker, miközben megtakarítják a fásasztó, sokszor hosszú „aprómunkát”. A sztárok a legjobb, legismertebb darabjaikat igyekeznek tőkélyre fejleszteni, ha kell, apró meglepetésekkel fűszerezni, amiről aztán hosszú ideig beszélni lehet. Például egyszer én megkértem egy ismerős orvost, magyarázza el, mutassa meg, miről lehet megállapítani, ha egy ember például szívrohamtól szenved, vagy levegőhiánytól fulladozik. Hogyan mozognak ilyenkor a végtagjai, mennyire zihál, milyen a mimikája. Ez azért fontos, hogy a színpadon kosztümös előadás közben ne olyan legyek, mint egy deszka, hanem élethű. A néző bele tudja élni magát a történetbe, el tudja hinni, hogy a színpadon „valóban” szívroham történt. Egy „sima” tördőfésnél is fontos, hogy az áldozat összeomoljék, és ne úgy dőljön el, mint egy zsák krumpli. Miközben énekelni kell... A lényeg, ennek a hivatásnak is megvannak a mesterfogásai, amivel az adottságot, tehetséget ki lehet egészíteni, fokozni.

– *Legendásak a nagy művészek naptárai. Igaz, hogy a „nagyoknak” két-három évre előre betelik?*

– A több év is igaz lehet, hiszen mielőtt felgördül a függöny, temérdek előzetes munkára van szükség. Ha egy jelentős előadást nagy sztárokkal egy évvel előbb meghirdetnek, a művésznak minimum két évvel korábban ismernie kell a szerepet, az időpontot.

– *Nem jelent ez feszültséget a művész számára? Mindig készenlétben lenni, akár esik, akár fúj, nem lehet készni, nem lehet beteg és így tovább...*

– Mindez igaz, de visszakérdezek: az nem keltene feszültséget, ha lapozgatnám az üres előjegyző naptáramat? Alighanem még nagyobb feszültség lenne. A gyakorlatias válasz pedig az, hogy egy művész éppen erre, a tele naptárra készült addigi egész életében. Ez egy életforma.

– *Amikor 1977-ben eltávozott, egy évtizedig nem jöhetett haza. Hogyan viselte ezt Ön, illetve a családja?*

– A legnehezebben. Ráadásul engem távollétemben két és fél év börtönbüntetésre ítélték. Legjobban a szüleimet viselte meg, hogy – úgymond – „börtöntöltelék” gyermekük van. Édesapán sokáig járt a Markó utcába, megtudakolni, nem hirdetnek-e amnesztiát. Szüleim 1979-ben kaptak útlevelet, meglátogathattak. Akkoriban a müncheni operaház tagja voltam, és Placido Domingo partnereként Amnerisként láthattak a színpadon. Ez öröm és elégtétel is volt. Gyönyörű helyekre tudtam elvinni őket. Anyukám egyébként sokáig egy nagy térképen gombostűkkel, kis zászlócskákkal

bejelölte, merre jártam, számolta a városokat – kétszáz fölött járt. A legszebb vagy a legszomorúbb ebben az egész történetben, hogy akadémistaként valóban álmodoztam külföldi karrierról, de elmenni soha nem akartam. Azt gondoltam, Budapestről bármit meg tudok szervezni a nagyvilágban. Nem rajtam múlt.

– *Végül mikor, milyen körülmények között léphetett újra az Operaház színpadára?*

– Ez érdekes történet. Finnországban a Savonlinna Operafesztivál nagy nemzet-

közi gála, amelynek évekig visszatérő sztárvendége voltam. Így történt 1985-ben is, amikor a fesztivál néhány programján részt vett Mikó András, az Operaház főrendezője. A fesztivál igazgatója meghívott bennünket teára. Beszélgetés közben megkérdezte: Livia mikor léphet fel Budapesten? A főrendező – mondhatom, meglepetésemre – azt válaszolta, amikor szeretne. A következő évadban műsorra tűzték a *Don Carlost* és Eboli szerepére meghívtak engem. 1986 decemberében énekeltem újra magyar közönség előtt Tokody Ilona, Ilosfalvy Róbert, Begányi Ferenc és Polgár László társaságában. Legnagyobb öröömre nagy siker volt. Lélekben akkor zárult le életem egy nagyon nehéz szakasza. Azóta is voltak jó szerepeim az Operaházban. Csak néhány példa: 2003-ban magyar-oroszk koprodukcióban mutatták be Csajkovszkij ritkán hallható dalművét, a *Pikk dámát*, amelyben a

grófnő szerepét alakítottam. Ez az előadás egyebek mellett azért is érdekes nekem, mert koreográfusa a nyíregyházi születésű Szakály György volt. 2013-ban a 200 éve született Giuseppe Verdi utolsó operáját, a *Falstaff*-ot nemzetközi szereplőgárdával mutatta be az Operaház, én az egyik kulcsszereplő, Mrs. Quickly voltam. 2014-ben Erkel remekműve, a *Bánk bán* volt az évadnyitó produkció, amelyben régi vágyam teljesült: Gertrudisként léphettem színpadra Budapesten. 2016-ban először szerepelt a Magyar Állami Operaház műsorán Francis Poulenc *A karmeliták* című darabja, amelyben az idős rendfőnöknő szerepét játszhattam, ez is régi vágyam volt. Meghalni – persze csak a színpadon – nagyon hálás szerep. Emlékezetes

Újra itthon a *Don Carlos*-ban

A grófnő szerepében (Csajkovszkij, *Pikk dáma*)

Mrs. Quickly szerepében, a képen középen (Verdi, *Falstaff*)

volt *A Hang Világnapja 2017* gálája az Erkel Színházban, ahol az együtténeklés csodájának lehettünk tanúi: az operairodalom nagy áriáit egyszerre három generáció előadásában élvezhette a közönség – és mi, énekesek is. Feltétlenül meg kell említenem, hogy még 2012-ben az Operában Osváth Júlia-díjas lettem.

– *Térjünk vissza a nemzetközi porondra! Hogyan tudta szervezni az életét? Egyik szállodából ki, a másikba be, rohanás a repülőtérré...*

– Ez kétségtelenül nehéz volt, egy évtizedig a fél életemet utazással és szállodákban töltöttem. A müncheni évek ilyen szempontból már jobbak voltak, végül Brüsszelben vettem lakást, amikor már megtehettem. Sokáig meg is tartottam, ott cseréltem az időszakos ruhatáramat és onnan szerveztem az utazásaimat, a tengerentúli repülésekhez különösen előnyös volt. Idetartozik, hogy nem volt menedzserem, személyi titkárom, mert úgy ítélt meg, hogy általában rátelepszene azokra, akiket képviselnek, ráadásul sokba kerülnek. A nagyvárosokban, ahová általában utaztam, többnyire volt megszokott szállodám, taxival közlekedtem. A fesztiválokra és egyéb rendezvényekre, amelyekre meghívtak, gondoskodtak rólam. Az utóbbi három évtizedben, amióta van internet, a férjem segít sokat a szervezésben, otthonról nyugodt körülmények között tarthatja szemmel programjaimat, és ha kellett, közbeavatkozott.

– *Második férjét említi, akiről eddig még nem beszélünk. Ez a kapcsolat sem alakulhatott ki egykönnyen, hiszen munkája három földrészhez kötötte. Mit osztana meg erről az olvasókkal?*

– Messzebből kell indítanom. Amikor édesapám 1985-ben örökre itt hagyott bennünket, legnagyobb szomorúságomra nem jöhettek el a temetésére. Sokáig úgy tudtam, a hatóságok büntetésből még ezt sem engedték meg. Jóval később bebizonyosodott, hogy a vízumot megkaptam, csak a kölni konzulátus buzgó hivatalnokai úgy érezték, a központ túl engedékeny, és félretette. Lelke rajta. Akkor azt mondtam, hogy amikor legközelebb Verdi *Requiemjére* felkérnek, azt mindenképpen elvállalom, és apukám emlékére fogom énekelni. Az lesz az én gyászmisém. Nem sokkal később Kanadából kaptam felkérést és minden úgy történt, ahogy elterveztem. A rendezők a hangverseny utáni fogadásra sok magyar embert meghívtak, és köztük volt Bátky Gyula üzletember, akivel később összekötöttük az életünket. Ez külön ajándék volt, mert édesapám mindig azt szerette volna, hogy ha már nem élek a szülőföldemen, a párom magyar legyen. A választás nem célzatosan történt, de nagyon jó, hogy így lett. Férjem 1956-ban másodéves agráregyetemista volt Mosonmagyaróváron; a legrosszabbkor volt rossz helyen, az Események sűrűjében, a sortűznél. Megsérült, de még sikerült átjutnia a határon. Dániában tudta befejezni tanulmányait. Végül Kanadában talált új hazára, ahol mikrobiológián alapuló vállalkozást vezetett. Már együtt voltunk, amikor Montrealban megvettünk egy befejezés előtt álló villát, amit aztán mi rendeztünk be. Olyan volt, amelyet elképzelttem: tó partján, távol élünk a város zajától – már amikor

Budai Lívia a férjével, Bátky Gyulával

otthon voltam. Sokszor egy hosszabb hétvégére is hazamentem, pedig az tízórás repülőút. A hosszabb nyári szünetek azonban igazi kikapcsolódást, pihenést jelentettek. Ott és akkor tanultam meg festeni, a látványnak nem lehetett ellenállni.

– *Láttam a szép képeit kiállításon; a festést is önképzés révén tanulta meg, mint a nyelveket?*

– Az indíttatás más volt, mert a nyelvek a megélhetéshez kellettek, a festés viszont a pihenéshez. Japánban kaptam kedvet hozzá, és azt gondoltam, milyen jó lesz majd idős napjaimban. Ugyanis egy hosszabb turné alkalmával Tokióban arra lettem figyelmes, hogy felszámolnak egy művészeti boltot, sok minőségi eszközhöz fillérekért lehet hozzájutni. Éppen azokban a napokban láttam egy filmet a televízióban, egy idős mester osztotta meg tudását és vezette be az érdeklődőket a festészet titkaiba. Fejben összeállt a jövő. Vettem néhány könyvet, lemezt, és elkezdtem. A pörgő énekesi napok közben megváltás volt. Az pedig, hogy „házhoz jött” az ecsetre kínálgató látvány és luxus műtermem volt – lakásunk erkélye –, minden képzeletet felülmúlt. A férjem volt az első kritikusom, később az új hobbim eredményét meg mertem mutatni másoknak is. Mindjárt kiállítást emlegettek és venni akartak a képeimből. Pénzért azonban soha nem adtam, legfeljebb kedves barátaimnak jeles alkalmakon ajándékba. Mostanában módosítok a stílusomon, a hűvös kanadai táj után melegebb magyar témákra váltok. Néhány éve végleg hazaköltöztünk – negyven évvel azután, hogy elmentem.

Budai Livia festménye: Kanadai tájkép

– *Befejezésül térjünk vissza ifjúkorának színhelyére. Nyíregyházán, Sóstón mikor járt utoljára?*

– Ritkán, de a „kerek” érettségi találkozókra igyekszem elmenni a Zrínyibe. A huszonöt évesre a világ másik feléről jöttem haza, az ötvenévesre éppen Budapestről indultam. Az évtizedek ellenére úgy tűnt, mintha csak néhány hete, hónapja találkoztunk volna. Még most is majdnem teljes a létszám, és amire nem számítottam, vagy nem beszéltünk róla, a névsorolvasás során kiderült, szinte mindenki diplomás lett! Jó osztály volt a miénk! Nyíregyháza és Sóstó pedig szebb, mint valaha.

– *Említette a kerek évfordulókat. Huszonöt éves operaénekesi jubileuma alkalmából 1999-ben a Duna Televízió egyórás portréfilmet készített önről. Mivel egészszatené ki újabb huszonöt év után?*

– Jó, hogy ez a film látható a világhálón, tehát nem érvényes a mondás, hogy messziről jött ember azt mond, amit akar. Sok minden történt velem az életben, de az összegzés elején ma sem változtatnék egy szót sem. „*Én itt születtem, itt tanultam, és ha ritkán is tudok itthon énekelni, azért ez a hazám! Nagyon büszke vagyok arra, hogy magyar vagyok, és ezt a világ minden táján hangoztattam, és tudják rólam a mai napig is.*” A folytatást sem változtatnám meg, de módosítanék rajta. Nem alapvetően, ám mégis. „*De fáj, hogy nem igen hívnak haza szerepelni.*” Nos, azóta szerepelhettem az Opera

színpadán többek között Csajkovszkij, Verdi, Francis Poulenc darabjában. Tehát ha az ifjúkorom csinos csillagainak szerepei nem találtak meg itthon, az idősebb hölgyek jó szerepei már igen. Az hiányzik egy kicsit, hogy egy hosszú, sikeres életút tapasztalatait, egy kincsestár átadását alig igénylik. De, talán ennek is eljön majd az ideje...

NÉVJEGY

Budai Livia (Livia Budai-Batky) mezzoszoprán operaénekes, magánénekes. Szüleivel kisgyermekként költözött Nyíregyházára. A Zrínyi Ilona Gimnáziumban érettségizett. 1968-ban a *Ki mit tud?* televíziós tehetségkutató vetélkedő második helyezettje volt az operaénekes kategóriában. 1973-ban diplomázott a budapesti Zeneakadémián, majd négy évig az Operaház magánénekeseként volt. 1974-ben a Szófiai Nemzetközi Operaverseny második helyezettje, 1976-ban Budapesten az Erkel-énekversenyt áriagyőztese. 1977-ben, mivel nem jutott jelentős szerepekhez, külföldre távozott. Hosszabb ideig az NSZK-ban élt. 1980–1990 között a Bajor Állami Operaház (Bayerische Staatsoper) szólistájaként jelentős drámai mezzoszoprán szerepeket énekelt: Eboli, Amneris, Ulrica, Delila, Laura, Preziosilla, Fenéna, Giulietta, Maddalena. Már müncheni bemutatkozásával feltűnést keltett, elnyerte a „Stern der Woche” (A hét csillaga) elismerést.

Nemzetközi karrierjének kezdete Londonhoz, a Királyi Operához köthető, ahol 1978-ban helyettesítő („beugró”) művészként énekelt Verdi *Trubadúr* című operájában Azucena szerepét, amelyben később több mint kétszázötvenszer tapsolhatta meg a közönség különböző operaszínpadokon. Pályája másik kiemelkedően sikeres szerepe Verdi *Don Carlos* című operájának Eboli hercegnője, amelyet német, olasz és francia nyelven énekel. Teljes repertoárja hetvennél több szerepet tartalmaz. Három földrész kétszáz városában énekelt, gyakran a legnagyobb operaszínházak partnereként. Külföldi fellépései mellett 1986-tól szerepel újra Budapesten is.

Hatvanadik születésnapja alkalmából a Pro Cultura Hungarica díjjal tüntették ki, amelyet akkori lakóhelyén, Kanadában, hazánk ottawai nagykövetségén adtak át.

2017-ben férjével együtt hazaköltöztek Magyarországra.

Budai Livia weboldalán (<http://liviabudai.com>) az érdeklődők részletesebben olvashatnak a művésznő életéről, szerepeiről, fényképeket, videókat láthatnak.